

Zde se nám stará cesta, po níž jsme na novou přišli, úplně ztrácí a to až do Nové Vsi. Jest totiž zdejší krajina velikými i malými, staršími i novějšími rybníky, nyní vypuštěnými, stokami a hrázemi zcela proměněna, tak že po dávné cestě ani nejmenší stopy nezůstalo. Nezbyvá jiného než jít po cestě nyníjší; lze domnívat se, že nová cesta tato vede s největší částí po bývalé zemské cestě, což až na zcela nepatrné odchylky bude s pravdou. Nepatrná tato odchylka bude nejspíše zde pode dvorem, neboť musíme po nové cestě zahrnouti vlevo dosti ostře, čehož u zemských cest nebývalo, nutno uhnouti rybníku pode dvorem (Pobočenskému) a dosud vodou naplněnému. Cesta vede nás po nové cestě železnými struskami sypané, po hrázi tohoto rybníka, vedle býv. hamru »Pobočno«, z něhož jen obydelní budova zbyla, pak velikým vypuštěným rybníkem řečeným Ostrolovský až do Nového Ranska na erární silnici, vedoucí od Ždírcce na Bělou a Něm. Brod. Přejdeme erární silnici pod hospodou přímým směrem a jdeme po nynější pěšině — vozovky tu není — bývalým to velikým rybníkem Novoveským (Soběnovským) podél umělé stoky, až k jeho vysoké a dlouhé hrázi, na níž pěšina vystoupí a po mostě přes Doubravu dojdeme Nové Vsi hned u hráze počínající. Dříve než tu byl rybník, vedla cesta buď po nějakém mostě nebo spíše prostě brodem přes Doubravu na pravý břeh.

Celá ta plocha, rozlehlá to nynější luka od N. Vsi a Ždírcce k Ransku, bývala za doby hradní bařinou oproti okolním výšinám nízko položenou, již Doubrava hadovitě semo tamo se prodírala. Se silnice od Ždírcce zdá se tato plocha býti skoro rovnou; jdeme-li však starou původní cestou, pozorujeme, že se od lesa až za cestu prostírá slabá vyvýšenina, po jejímž širokém, na oko nepatrném hřebetě, jenž nad okolní rovinu poněkud vynikal a tudy sušším byl, vedla zcela dobře cesta, která mohla kdysi býti ještě břevny neb hatěmi (klestím) vyložena. A tomu asi tak bylo. Bařiny proměněny později v soustavu rybníčnou, některé rybníky byly značné rozsáhlosti. Pozorujeme také menší a malé rybníky uvnitř velikých; tyto byly buď dříve před velikými, anebo teprv později po vypuštění velikých, založeny. Doubrava pak proudila těmito rybníky. Tenkrátě tudy cesta ovšem věstí nemohla a šla proto od Soběnova na Ždírec a Krucemburk. Nyní po vysušení rybníků a k odvodnění bažin jsou zdělaný zde stoky. Jedna taková stoka, hrázemi po obou stranách opatřená, vede od N. Ranska k N. Vsi a mezi touto stokou a jinou

blízkou, která snad jest výtokem z jiných rybníků, vede naše cesta z N. Ranska do N. Vsi.

Pod hrází Novoveského rybníka, těsně u přechodu přes řeku, jest vlevo větší panská budova býv. mlýna se znakem Dietrichšteinským. V době hradní bývalo a jest dosud zde u přechodu rozcestí: starší cesta soumarská vedla vlevo nyníjší novou Vsí na Sopoty k Bílku, druhá cesta již vozová vedla v této době vpravo vzhůru na výšinu Soběnovskou. Snad v době následující, totiž ve 13. století, tu stávala hospoda, kde bylo možno obdržeti příprež do návrší. Aspoň podobné zařízení při návrších i jinde jsme spatřili. V době velkých rybníkův — v 15. a 16. st. — když ježděno na Krucemburk, vedla tudy po mostě a po široké hrázi cesta k nyníjší kolonii »Huti« vulgo »Hlině« přes Slavětín k Borové; až dosud vozkové s lehkými povozy si tudy nadjíždějí, by nemusili velkou oklikou po silnici na Ždírec — ke »Kolu« — a k N. Ransku. V lese nad N. Ranskem spojí se s erární silnicí od Ždírcce.

Naše zemská stezka, zde u přechodu opět zcela patrná, vede krajem N. Vsi vzhůru, projde pod viadukt severozáp. dráhy, kterým vede také nová kratší, ale přikřejší cesta vedle staré vzhůru na silnici, stará se za viaduktem od nové odděluje, zatáčeje vlevo a mírně stoupajíc hlubokým travnatým úvozem vejde na erární silnici asi pět minut od osady Soběnova. Cestující ubírající se buď pěšky neb soumarsky brali se spíše vlevo Novou Vsí na Sopoty jako za dob dávných, ba až dosud se tudy pěšky na Bílek a to příjemně nadchází; povozy ježděno již v době hradní na Soběnov, kde byla cesta tvrdší a nepodléhala účinkům Doubravy, časem vystupující ze břehů a v deštivém počasí se stráně dolů k řece valící se vody. Místo u přechodu bylo důležitě, proto zřízena na svahu mezi Soběnovem a Novou Vsí přímo nad železniční tratí tvrz ke střežení přechodu a rozcestí snad již ke konci doby hradní nebo brzy potom, čas zřízení nelze stanoviti. Jest to prvě opevnění při cestě od Žďáru. Tvrziště jest tak položeno, že chránilo jak přechod, tak obě cesty; slove vůbec »na hradě«. Jest na obecním pozemku a dobře zachovalé, tvaru oválného, asi 40 kroků dlouhé a 30 kroků široké. Pod tvrzištěm byl rybník, vlastně jen hluboká nádrž vodní, asi 50—60 kroků dlouhá a též tak široká. Od tratě železniční jest hráz nádrže pouze 15 kroků vzdálena. Tvrziště jest otočeno 3—6 m hlubokým, dobře zachovalým travnatým příkopem do nádrže ústícím. Val vnější jest snesen, též pahrbek snížen a v pole proměněn. Tvrziště

z rybníčka vystupuje dosud asi 10 metrů do výše. Od krajní chalupy Soběnovské jest jen 40 kroků vzdáleno. U této chalupy jest na louce nad tvrzištěm nádrž vody pramenité (vývařisko), kteráž mohla býti kdysi větší; z ní vede 40 kroků dlouhý náhon do příkopu a pak do rybníčka. Od tvrze ke staré cestě jest asi 100 kroků a asi 300 kroků k přechodu přes Doubravu; jsouc vysoko nad Doubravou položeno, panuje nad přechodem a nad celou tratí až k Ransku.

Po době hradní stala se tvrz majetkem zemanským, tak jako mnohé jiné podobné tvrze. Prvým známým držitelem byl Ješek Kokot ze Sobinova, jenž byl v letech 1358—1367 patronem kostela Sopotského; rovněž Ondřej ze Sobinova podával kněze ke kostelu Běstvínskému r. 1373, jsa majitelem též toho statku. Stošek z Dolan připomíná se r. 1405 jako pán na Sobinově posledně. Léta zde vytčená spadají do slavné vlády Otce vlasti krále Karla (1346—1378), o kterém víme, že při obchodních cestách zřizoval král. stráže (Adámek »XIV. věk«), též kázal stavěti tvrze a osazovati je branným lidem k ochraně silnic. Jest tedy možno, ba skoro pravdě se podobá, že tvrz tato zřízena až Karlem; poznaliti jsme, že cesty této užíváno jest ještě ve 13. i 14. věku, kdy již nová cesta vedla na Kruceburk; avšak i od této nové silnice jest tvrz jen asi o sto kroků vzdálenější nežli od staré cesty. Mohla tedy docela dobře hájiti všecky tudy vedoucí cesty. Zmíněný Kokot, tolik co Kohout, jest nejspíše zakladatelem blízké vsi Kohoutova.

Týž rytíř Ješek č. Jan Kokot přivádí se do spojení v pověsti v zdejším okolí známé o Údolenovi a Jítce, sirotcích na Příchodě (u Bílku), o níž se ještě zmíníme. Sirotkům těm byl rytíř Kokot otcovským přítelem a ochráncem. Kokot byl prý velitelem stráže pohraničné a celé okolí muselo ho poslouchati. Bydlil na tvrzi Soběnovské. Loupeživý rytíř Mikuláš č. Mikeš bydlící níže na hradě Sokolově umínil si sircty přepadnouti a vyhnati. Kokot je však se svými strážníky a lidem ozbrojeným ochránil a na rozkaz krále hrad Sokolov útokem vzav, vyvrátil. Těžce raněný Mikeš vyznal, že má uloupené poklady schované v jeskyni pod řečištěm Doubravy; tyto byly pak vybrány. Mikeš na rány zemřev byl v jeskyni pochován, načež klenba její se sesula. Pověst tato vztahuje se k hlídání hranic a cesty této, jakož i v ústech zdejšího lidu mnohé zkazky o střežení cesty se udržují. Zvláště tvrz zdejší považují v Soběnově i v Nové Vsi za strážníci cesty.

Při této příležitosti dodáváme, jak lid vysvětluje původ jmen osad. Tak původ Soběnova vysvětluje touto pověstí: Jistý rytíř, náčelník stráže na hradě Sokolově, přišel násilným přepadnutím loupežného nějakého rytíře o hrad ten, v němž se násilník sám uvelebil. Rytíř vypuzený nemaje kde sídliti, radil se se svým otcem (dle jiné verze s králem), co má činiti. I poradil mu otec, řka: »Vystav sobě nov«. Ten vystavěl novou tvrz a nazval ji Soběnovem, od níž pak i osada při ní povstalá jméno obdržela. Víme ovšem, že Soběnov pochodí od osobního jména Soběn, nicméně znázorňuje nám takové odvozování kus lidové poesie a pověst o založení Soběnova nám zároveň napovídá, že byl hrad Sokolov původně hradem strážným, pak že v něm obývali násilní rytíři, jakých bylo mnoho v naší vlasti; též napovídá, že i Soběnov byl původně tvrzi strážnou, založenou po zaniknutí hradu Sokolova, pak se stal tvrzi zemanskou.*)

Vstoupivše na silnici, pozorujeme starou cestu těsně při silnici vlevo, silnice jde částečně po ní; asi za pět minut vejdemo do osady Soběnova, kde se nám stopa ztrácí. Jest totiž erární silnice stavěna z větší části na staré cestě; lze si však mysliti, že někdejší cesta nevedla tak přímým směrem jako dle pravítka, jak dnešní erární silnice. Jistě se tu a tam křivila. Časem staré budovy přestavěny do čáry dle nové silnice, čímž stopy staré cesty ve vsi zahlazeny. Projdouce vsí poznáme svou cestu, ana se hned za vsí se silnice n a p r a v o u h ý b á; poznenáhla se od ní vzdalujíc, v původní šířce (8—10 m) se objevuje. Vede podle dvou o samotě stojících chalup k Soběnovu patřících, zvaných Zvolanov (osobní jméno Zvolánek se v okolních obcích, zvláště v N. Vsi často vyskytuje); postupuje západně asi uprostřed mezi silnicí a osadou M a r k v a r t i c e m i, stále v původní šířce a velmi zřetelně, anoť se jí co polní cesty dosud užívá. Směřuje k o s a m ě l é m u s t a r é m u d o m k u u M a r k v a r t i c, zde cestu od silnice k Markvarticům přetíná a těsně vedle domku toho vede. Pak poznenáhla se úžic cestu vozní k osadě Malochyni přestupuje, podél silnice u vzdálenosti jen 50—100 kroků pokračuje a co t r a v n a t á ú z k á p o l n í c e s t a se objevujíc docela v poli z a n i k n e. Na mapě general. štábu již od So-

*) Jméno Sokol, Orlik, Jestřábi p. náležejí patrně do téže kategorie a souvisí asi jako Bystrý a p. se střežením cesty. Forma Sokolov ukazuje ovšem pův. poosobný, víc však v tom směru není známo. — L. H.

běnova není naznačena; ostatní tratě jsou všechny na této mapě značeny od Zďáru až po Čáslav.

Nyní musíme si pokračování stezky v pole dávno proměněné z domyslu doplniti. Namíříme totiž z místa úplného zaniknutí přes pole k místu, kde odbočuje se silnice jí na polní cestu napravo po stráni směrem k Malochyni, asi deset minut vzdálené osadě. K místu tomu na silnici dospějeme po několika stech kroků. Odchylkou touto od nynější silnice přiblíží se stará cesta docela blízko starodávné vsi Markvarticům (asi na pět minut cesty) a vyhne se počínající rokli, kde silnice po zvýšení původní půdy a po klenutém mostě přechází. Zastavme se tu na rozcestí a ohlédněme se po osadě Markvarticích. Ta rozkládá se na opukové výšině Soběnovské, jsouc od Soběnova pouze něco přes 1 km vzdálena. Možná dost, že původně dosahovala až k samé cestě. Nad osadou zdvihá se les zvaný »Cerhov«.

Z místa na silnici, kde stojíme a Malochyni napravo cesta polní odbočuje, pokračuje cesta Libětina stále podél silnice vpravo, skoro rovnoběžně s touto; staré její úvozy jsou teprv nedávno v pole obráceny, což po sníženině snadno poznáme. Asi 50 kroků pod křížem stojícím nad průkopem silničním, sbíhá stará cesta na místo, kudy vede silnice a pokračuje s výšiny docela po ní; dole uhne stará cesta poněkud nalevo a vede těsně mezi silnicí a železniční tratí, pak částečně i po trati vedle samé Doubravy až k železničnímu strážnému domku severozáp. dráhy u Bílku, kde se sejde s pěšinou od Sopot; nevede do vsi k mostu, nýbrž uhne vpravo těsně u domku, který částečně stojí na staré cestě. Vede dosud užívanou vozni cestou po rovině k lesu, kam asi po 10 minutách od domku dospějeme, a kde u lesa stojí vpravo vedle cesty hájovna (jako v před. obd.). Tu ve 13. století stával někde dvůr P ř e c h o d ě. Příchod.*) Zde rozloučíme se ještě pohledem se zajímavou horskou krajinou, z níž spatříme ještě pouze roztroušené domky osady Bílku, konec to Ždírecké roviny, výšinu Soběnovskou a na obzoru vyčnívající temné lesy Ranské na vrchu Babylcnském. Zde na počátku lesa dělí se cesta: jedna méně znalá vpravo přivede k myslivně Sokolovecké, druhá přímá, dosti široká a hluboce vyježděná jest cestou Libětinou; drží se také poblíže řeky, která tu vlevo vedle cesty hlu-

*) Jméno je nanejvýš charakteristické; bylo vysvětleno v souvislosti s celou situací v min. a znovu v III. kap. — L. H.

bokou, úzkou a divokou rokli — »Doubravským údolem« — přes balvany v rychlém již spádu vesele šumí.

Po čtvrt hodině cesty lesem dojdeme k sporým sotva znatelným zříceninám hradu S o k o l o v a, v hustém lese ukrytým a úplně zarostlým; zříceniny nejsou od cesty patrné, ač jsou jen několik málo kroků nalevo od cesty! Asi 10 metrů od cesty jest prvý příkop táhnoucí se polokruhem a ústící oběma konci do Doubravského údolu, za ním bývalé předhradí; pak následuje druhý kratší příkop, dosud hluboký, ale kamením z hradu všecek zasutý, ústící též oběma konci do hluboké temné rokle. Za tímto příkopem jsou již sporé zbytky hradu: v levém rohu poblíže příkopu i rokle okrouhlá vyvýšenina, sotva již znatelná, snad spodek bývalé věže, kolem ní nádvoří, pak stromovím zarostlé nízké zdívo, jež nese stopy dobré vápenné malty; zdívo omezuje prostor asi trojhranný, při jedné straně u příkopu znáti sklepení. S hradu jak u bývalé věže, kde poblíže asi brána stávala, tak i od rohu k řece směřujícím jest přímo děsný pohled do tmavé, asi 50 metrů hluboké rokle, v níž Doubrava vlnky svoje o skaliny a veliké balvany rozráží. Mnohem úchvatnější pohled neb poslechnutí musí býti, když rozvodněná řeka dívoce a s hřmotem velikým údolím se valí! Vysoké skály rulové vypínají se z řečiště přímo kolmo s obou stran, a šířka rokle jest sotva polovice výšky! Cestovatelé rádi navštěvují toto místo, není však pro turisty nijak upraveno a třeba proto při návštěvě veliké opatrnosti. Levý břeh jest však nyní dosti schůdně péčí Okrašl. spolku Chotěbořského upraven. Tu přímo naproti nám na druhé straně strmí skála zvaná »Čertův stolec«, v ní jeskyně, vlastně díra, »Čertova kuchyně«, výše nad hradem hluboká tůň »Mikšova jáma«, naproti něco níže skaliny »Strmý sráz« a »Krkolom«, níže pod hradem pěkný ostrůvek a »Točitý vír«. O všech těch místech vypravují se zajímavé pověsti, z nichž jedna o podzemní chodbě z hradu, která u Horního mlýna (rodiště spisovatele Ign. Hermanna) k řece vychází. Nyní jest otvor zasut; snad jest to pouhá dolovací štola. Však za to dějiny hradu jsou velice skoupé, vypravují pouze o držiteli Janu z Chotělic, jenž byl též pánem na Chotěboři (1404) a o jistém Pavlu Hubenekovi z Zišova, jenž v témž roce činil škody až do Rakous. Oba rytíři tropili nepokoje, pro něž byl Sokolov 1407 od královských obléhán. Ještě se uvádí k 1437, ale snad již byl zřícen; r. 1486 uvádí se výslovně co »hradiště řečené Sokolov« patřící k Malči. Pověst o Mikšovi sdělili jsme při Soběnově. Hrad byl zajisté založen v době středo-

věkých hradů k ochraně pomezí a stezky, a to jak staré na Libici, tak i nové na Chotěboř vedoucí, když hranice pomezí hvozdu založením Libice a osad okolních dále posunuta. Ochrana tato se časem tak horlivě prováděla, až se střežení v loupežení zvrhlo a místo ochránců neb strážců loupežníci a násilníci tu přebývali, pocestný a kupecký lid na obou cestách přepadali a o majetek obírali; až pak historie praví, r. 1407 byl hrad pro loupežné řemeslo obležen a snad i vyvrácen; úplné zničení dokonáno nejspíše až v husitských válkách.

K ochraně neb přepadání novější docela blízké cesty na Chotěboř mohla býti lávka neb most poblíže hradu zřízena, čemuž nasvědčuje poznamenání k r. 1456 v zemských deskách »ad Sokolov dicto n a d m o s t y«. O místě příhodném pro lávku neb most na hradě sice nevíme, aniž jsme je mohli nalézt. Lávka mohla snad položena býti od hradu na »Krkolom« ovšem v závratné výši. Něco níže u »Točitého víru« jest pohodlný b r o d, jímž vede cesta z Dol. i Horního Sokolovce k Chotěboři; snad tu někde mohl býti zřízen kdysi dřevěný most a pak by bylo příhodným pojmenování »nad mosty«. Pověst o vodníku a vozkoví tudy k Chotěboři jedoucím nasvědčuje, že brodu k vozbě užíváno; i úvozy k tomu poukazují. Lávkou neb mostem daly se obě cesty výborně buď chrániti nebo ohrožovati. Poslední a úplnou zkázu způsobilo mýcení starého a sázení nového lesa, oč mají zásluhu páni lesníci. Dle pověstí bývaly prý tu tři hrady, proto slove zřícenina Sokolovské hrady; snad tu byly tři věže neb tři bašty od sebe třeba oddělené. Obce Horní a Dolní Sokolovec bývaly snad dvoře ke hradu náležející či bývalá podhradí.

Další širokou cestou, která se po čtvrt hodině více k severu uhne, vystoupíme po tříčtvrtihodině pouti od zříceniny z lesa, při němž těsně rozkládá se osada D o l n í S o k o l o v e c (též Sokoloves). Výstup z lesa jest velmi zajímavý. Les až k pokraji svému jest na výšině, která tu do nížiny Libické přechází, obsahuje dospělé a mohutné stromy, jež na pokraji jako velkolepou bránu čili vstup do bývalého hvozdu tvoří. Hvozď v době župní dosahoval až sem, a posud co veliký a dobře zachovalý les jako památka dávného pomezí hvozdu se tu rozkládá. Zastavme se a pohledme jen malou dobu na novou krajinu. Jak krásný pohled naskýtá se nám odtud na městečko Libici, vrch Hradiště, blízké Železné hory s osadami na temeni, kterých ovšem v době hradní ještě nebylo, pěkné údolí neb úval od Libice ke Štěpánovu, Bezděkovu a Podmoklanům

se táhnoucí a zvaném »na podolí«. Údolí to není tak rovné jako Ždírecké, dno jeho jest krabaté, ale za to není jednotvárné, jest úrodnější a má mnohem více ovocného stromoví, zvláště u Štěpánova, Lhůty a Předboře; jest také průměrně asi o sto metrů nižší (prům. 430 m). Zvláštní ozdobou jsou mu Železné hory, jež jeho severní část lemuje a zde lesy, tam osady a role na temeni svém obsahují a tím k rozmanitosti velice přispívají.

Hned pod osadou Sokolovcem spatřujeme odbočovati od hlavní cesty jinou starou a zapadlou cestu, nyní pěšinu vedoucí dolů k lesíku, na jehož pokraji jest starý rybníček, plný rákosí a vodní trávy, na jehož hrázi stojí prastarý dub a několik jiných starších i mladších dubů. Pod ním blíže Doubravy v stinném lesním úkrytu jest jiný nyní vypuštěný a lesem úplně zarostlý, někdy sice hluboký, ale malý rybník nad řekou. Na první pohled zdá se, že jest to pokračování naší cesty, leč není tomu tak. Zapadlá ona cesta vedla na luka v době, kdy ještě zde na Sokolovci býval panský dvůr; snad pamatuje tato pěšina i rybníčky, hrad Sokolov a jeho obyvatele, kteří tu ryby lovili. — Cesta končí na louce u řeky, pro neschůdnost terénu nemůže dále. Na druhém břehu znáti zapadlý a křovím zarostlý úvoz — snad pokračování těžé cesty — vystupovati do návrší směrem ke Lhotce. Osada Dolní Sokolovec leží na svahu výšiny, částečně i na výšině při lese, jsouc i z jiných stran částečně menšími příjemnými háji zakryta. Má 30 čísel (r. 1787 bylo tu jen 5 čísel) a 280 obyvatelů. Jihozápadně 1 km odtud v záhybu řeky jest H o r n í S o k o l o v e c se 7 čísly a 70 obyvateli. Několik minut od D. Sokolovce napravo jest myslivna, nalevo hájovna, obě při lese. První větší stavení, u kterého jsme z lesa vystoupili, jest hospoda, bývalý to panský dvůr.

Pokochavše se rozhledem, sdělíme ještě dějiny blízkých osad Bezděkova (1½ km) a Štěpánova (2½ km).

V B e z d ě k o v ě byla tvrz od »starodávna«, ač není o ní před 16. stoletím ničeho známo. Tenkrát patřila k Předboři. Když se statek Předbořský r. 1563 mezi čtyři bratry dělil, obdrželi mladší dva Aleš a Jindřich Předbořští za díl »srub ve vsi Bezděkově, kdež někdy t v r z o d s t a r o d á v n a b ý v a l a« a vsí, pak vsi Lhotu nádobovou, Kroměšín a Plhov (zaniklá ves mezi Lhotkou a Chotěboří) s dědinami.*) Pro dluhy se jim valně nevedlo. Jan

*) Jak tvrz »od starodávna«, tak jméno Bezděk = Bzděk ukazuje na starý strážný úkol (bzděti ohněm a dýmem). — L. H.